

Posudek na diplomovou práci

Bc. Anny Kroupové

Židovské instituce v Dolním Slezsku v 50. a 60. letech 20. století

Diplomová práce Bc. Anny Kroupové se týká dějin Židů v polském pohraničí, se zvláštním zřetelem na období 1945-1968. V historiografii převažuje při výkladu tohoto období polských židovských dějin důraz na poválečný antisemitismus, emigraci Židů a asimilaci těch, kteří zůstali. Diplomová práce Anny Kroupové nabízí výklad mnohem plastičtější. Umožňuje jí to jednak její zaměření na Dolní Slezsko, nově připojené k Polsku, které se stalo po válce cílovou stanicí desetitisíců polských – židovských a křesťanských – repatriantů, kteří válku přežili v Sovětském svazu, a pak také důraz na společenské a institucionální zakotvení Židů v poválečném Polsku.

V první kapitole o bezprostředních poválečných letech analyzuje Anna Kroupová na základě četných archivních materiálů a časopisů v polském jazyce a v jidiš překvapivou škálu aktivit a iniciativ židovských migrantů v Dolním Slezsku, kteří rozvinuli – s velkou finanční pomocí americké charitativní organizace JOINT – infrastrukturu židovských škol, zemědělských družstev, továren, divadel a kulturních center. Většina těchto aktivit byla v jazyku jidiš a vedoucí místních židovských institucí doufali, že je možné v rámci poválečného prosovětského Polska zajistit Židům národnostní práva a v Dolním Slezsku dokonce určitou autonomii. Velkým otřesem byly pro tyto plány poválečné pogromy a násilí, které sice Dolní Slezsko zasáhly minimálně, ale hlavně pogrom v Kielcích vyvolal i v Dolním Slezsku paniku a mnozí Židé na něj reagovali emigrací. Jak ukazuje Anna Kroupová na základě analýzy archivních dokumentů, Židé, kteří byli nakloněni nastupujícímu komunistickému režimu, interpretovali emigraci jako zradu, protože považovali za nutné a potřebné rozvinout židovské instituce v rámci socialistického Polska.

Kapitola o letech 1948-1955 ukazuje, jak k hlavnímu okleštění diversity židovských institucí v Dolním Slezsku přichází s rokem 1949. Stěžejní a státem protěžovanou organizací se stává Kulturní a společenské sdružení Židů (TSKZ). Anna Kroupová ukazuje v této kapitole paradoxnost činnosti této organizace s desítkami poboček po celém Polsku a mnohými právě

v Dolním Slezsku. Represivní komunistická politika na jedné straně vynucuje projevy loajality vůči komunistickému režimu. Tisk TSKZ se ostře vyjadřuje proti náboženství. Na druhou stranu organizuje TSKZ řadu aktivit, které, sice v okleštěné podobě, ale přece jen zajišťují rozvoj židovské komunity - nikoliv v náboženském, ale sociálním a v určitém smyslu i etnocentrickém smyslu. Anna Kroupová analyzuje aktivity v oblasti vzdělávání, kultury, vydávání jidiš knih (které se často vztahují k holokaustu) a divadla.

Třetí kapitola rozebírá období nejdélejší – 1956-1968. Autorka umně analyzuje období po roce 1956 jako období politického tání, které umožňuje další repatriaci bývalých obyvatel Polska ze Sovětského svazu (včetně tisíců polských Židů) a návrat organizace JOINT do Polska. Zároveň je však požadavek po komunismu polského typu vázán také na nárůst nacionalismu a antisemitismu. Pro mnoho Židů, včetně některých špičkových prokomunistických činitelů je to tedy také období deziluze. Řada Židů tak využívá možnost vycestovat do Izraele. Kroupová analyzuje dramatický vývoj v rámci TSKZ, kde se dostaly do konfliktu jednak skupiny blíže a dále od komunistické strany a kde se také střetávaly různé koncepce práce s mládeží. Časopis *Nasz Glos*, který Kroupová blíže rozebírá a který vydával TSKZ, se stal v letech 1959-1966 tvůrčím a nezávislým periodikem se zájmem o domácí i světovou uměleckou literaturu. Mladí redaktoři časopisu však naráželi na konzervativní vedení TSKZ.

Stejná kapitola se zabývá i rokem 1967 a následnou protisionistickou kampaní, která vyvolala další vlnu emigrace. Kroupová analyzuje napětí, které vyvolala polská reakce na šestidenní válku, kdy část TSKZ odmítala označit Izrael za agresora. Nakonec však vydalo vedení TSKZ prohlášení, ve kterém se k odsouzení Izraele přidalo. Jak ukazuje Kroupová, toto rozhodnutí není lehké interpretovat. Stalo se tak v situaci, kdy TSKZ rozjelo – hlavně v Dolním Slezsku – celou řadu úspěšných aktivit pro židovskou mládež (především velice úspěšné letní tábory, ale i další kulturní aktivity s podporou Jointu), kterých se účastnilo stále více mladých lidí. S odmítnutím státní interpretace šestidenní války by hrozil zákaz a rozpuštění všech aktivit TSKZ.

Jak autorka ukazuje, oficiální tisk byl v roce 1967 a 1968 plný agresivní rétoriky vůči Židům jako páté koloně izraelského státu v lůnu polského národa a popíral jakoukoliv možnost smířlivého soužití. Její rozbor několika rozhovorů Teresy Toranské a Joanny Wiszniewicz s lidmi, kteří rok 1967 a 1968 zažili jako děti, však ukazuje odlišnou perspektivu. Rozhovory jasně dokazují velmi dobré začlenění Židů do polské společnosti – především v sousedských vztazích a často i ve škole – a to i tehdy, když se respondenti vědomě k židovství hlásili.

Oproti dominantním tezím o asimilaci Židů v poválečném Polsku ukazují rozhovory jasně, že i v padesátých a šedesátých letech byla celá řada možností sociálních kontaktů a rozvoje židovské kultury a pocitu sounáležitosti.

Práce Anny Kroupové podle mne jasně ukazuje, že autorka byla schopna analyzovat celou řadu pramenů (v archivech ve Vratislavi i ve Varšavě), židovský tisk v polštině i jidiš a sekundární literaturu v několika jazycích. Její výklad je komplexní, dává často hlas samotným židovským aktérům a přibližuje tak velice dobře snahu židovských organizací - po roce 1949 obzvláště TSKZ – využít jakoukoliv možnost i za restriktivních podmínek komunistického režimu napomoci rozvoji židovské komunity. V práci je zřejmý i vlastní nuancovaný pohled na téma.

Nejdůležitějším nedostatkem je nedostatečný závěr, který by měl shrnout výsledky bádání, porovnat je s načtenou historiografií a lépe uchopit hlavní tezi diplomové práce. To se bohužel nepodařilo a závěr je spíše doslov bez shrnutí celkového přínosu práce. Práci proto navrhuji ohodnotit známkou velmi dobře.

Kateřina Čapková, PhD

V Praze, 27. srpna 2019